

TIYATRO

ÖMER NURİ

Gedikpaşa tiyatrosu — İdaresi — Nizamnameleri — Türkiyada tiyatronun tekemmülü — Ecnebler bile hayrette — Gedikpaşa tiyatrosunun repertuarı — Oynanan eserler — İlk Türkçe piyes ve ilk Türk artistleri — Ahmet Fehim efendi — Gedikpaşa tiyatrosu nasıl saçma bir bahane ile Aptülhamit tarafından yıktırıldı?

Yazan: REFİK AHMET

Türk tiyatrosunun ilk inkişafına sahne olan Gedikpaşa tiyatrosu Çarşıkapıdan Kumkapıya doğru inilirken tâkip edilen geniş cadde üzerinde solda köşe başında idi. Zamanında Solye canbazhanesi ismiyle meşhur olan bina Abraham Yaramıyan Paşa ath zengin bir ermeniye aitti. «1868» senesinde Agop Vartoviyan tarafından tiyatro haline ifrag edilirken binada lâzımgelen tâdilât ta yaptırılmıştı. Bina büyük bir duvarla caddeden ve yan sokaktan ayrılmış büyük bir avlu içinde idi.

Kıymetli âlim ve mütetebbi' Edirneli Dr. Rifat Bey, — babasının da sermaye ve idaresinde müşterek olduğu — Gedikpaşa tiyatrosu hakkında genç müzikolog Köse Mihaıl zade Mahmut Rağıp Beye yazdığı hususî bir mektupta aynen şunları söylüyor:

«Haricî tarafeyninde tuğladan örme direkleri ve feneleri olan bir kapıdan bir meydanhğa girilirdi. Solda mebzul bir surette tenvir edilen ve pek zarif tefriş edilmiş bir gazino vardı ki bunun bir kısmında bilardolar dizili idi. Diğer kısmında bir çok kitap, gazete, müteaddit camlı camsız levhalar vardı.

Tiyatronun mermer direkli kapıları vardı, mermer merdivenlerle çıkılırdı. Tiyatro binası haricen ahşap idi. Üç katlı localardan en alt kattakilerin

al renkli kadife döşeli ve aynı renkte perdeleri olduğunu biliyorum. Yukarıda kubbe gibi bir avize asılı idi. Nasıl söndüğünü, nasıl yakıldığını bilmiyorum. Her halde elektrik yoktu, fakat avize muhteşemdi. Sahnenin mukabilinde perdeleri kapalı duran büyük bir loca vardı, padişahlara mahsustu. Yerde sıra sıra kanepeler, koltuklar vardı.

Sahne hayli büyüktü, arkasında bir çok odalar vardı. Kara kaşlı, kara gözlü, beyaz tenli, şişmanca bir hanımın beni odasına alıp sevdiğini, hemen daima bana paketler içinde şamfıstığı verdiğini tahattur ederim. Bu hanım oyuna çıktıkça her kes onu dürbünlerle seyrederdilerdi. Bu sahnede top arabaları vardı, tahtadan mı, kâğıttan mı idi bilmem. Oyunlardan evvel dışarda avludaki gazinoda alaturka saz çalınırdı.»

Muhterem doktorun kuvvetli hafızasından bize naklettiği çocukluk hatıraları tiyatromuzun ilk devirlerine ve ilk binasına ait pek kıymetli mâlûmatı ihtiva etmektedir. Bu mâlûmattan da anlaşılıyor ki Gedikpaşa tiyatrosu devrine nazaran hayli muhteşem, ehemmiyetli bir bina imiş. Dr. Rifat Bey Gedikpaşa tiyatrosunun bir şirket tarafından idare edildiğini ve babasının da bu şirkette hissesi olduğunu, kendisinin çocukluğunda bu itibarla tiyatroya sık ve serbest gittiğini söylüyor. Bizim tetkiklerimiz de bu

idarenin anonim bir şirket olduğunu, bilahare İstanbul'da Çenberlitaşa şimdi evkaf müdürlüğü olan Paşa konağında bütün masrafı kendi kesesinden vermek suretiyle ilk klübü tesis etmiş olan Mustafa Fadıl Paşanın bu şirketin de başlıca sermayedarları arasında bulunduğunu göstermektedir. Şirketin diğer hissedarları Namık Kemal, Ali Beyler ve başka bir kaç zat imiş.

Tiyatronun idare işleri Agop Vartoviyan tarafından görülüyordu. Oynanılacak eserler zaman zaman Namık Kemal, Ebuzağa Tevfik, Şemsettin Sami, Agâh, Fehmi, Ahmet Mîtat Beylerin dahil oldukları edebî heyet tarafından hazırlanırdı.

Sadrazam Âli Paşanın tavassutu ile suflörle oyun oynamak imtiyazı Sultan Aziz tarafından bir fermanla Agop Vartoviyan'a verilmişti; bunun için az bir zaman zarfından devrin bütün tanınmış sanatçıları Gedikpaşa tiyatrosunda toplandılar.

Gedikpaşa tiyatrosunun iki nizamnamesi vardı. Bunlardan biri idarî mahiyette idi, temsil heyetinin idareye karşı olan vaziyetini tesbit ederdi. İkinci nizamname ile de sahne işleri tespit ve tanzim olunmuştu. Sahne işlerinde tâli derecedeki sanatçıların bile re'yi alınır, fakat müzakere ve karardan sonra Agop Vartoviyan bütün mesuliyetini üzerine alarak tatbikine başladığı bu kararların icraatında hiç kimseyi işine karıştırmazdı.

Zaman zaman Fasulyeciyan, Noçi, Mınakyan bu heyetin rejisörlüğünü yaptılar. Agop Vartoviyan hasıllatta ortaktı, kendisinden başka bütün sanatçıların maaş alırlardı. Memleketin hemen hemen tek tiyatrosu olması, resmî himaye görmesi, ehalinin rağbetine mazhar olması tiyatronun kasasının daima dolu olmasını intaç ediyordu. Bu itibarla sanatçıların aldıkları maaşlar o devrin diğer sahalardaki kazanç nisbetine nazaran hayli yüksekti. Bir fikir vermiş olmak için sanatçıların Karacaş hemşirelerin altmış altından fazla aylık aldıklarını söylemek kâfidir. Gedikpaşa tiyatrosu sanatçıları gayet temiz giyinirler, hariçte daima iltifat görürler, yüksek mevki sahibi sayılırlardı.

Padişah Sultan Aziz daha ziyade eski Şark eğlencelerine düşkün olduğu için tiyatroya pek ehemmiyet vermiyordu, fakat münevver ve genç Türklerin bu güzel san'ata karşı gösterdikleri bü-

yük alâkanın tesirleri Gedikpaşa tiyatrosuna lâzım olduğu kadar ehemmiyet kazandırmıştı. Gedikpaşa tiyatrosu teknik mükemmeliyeti ve sanatçıların san'at-kârlık kıymetleri itibariyle Avrupa tiyatrolarıyla rekabet edebilecek bir halde bulunuyordu.

Sultan Aptülhamit tahta çıktıktan sonra 1876'da Türk — Rus muharebesinden evvel Lort Salisborinin riyasetindeki İngiliz diplomasî heyeti İstanbul'a geldiği zaman Gedikpaşa tiyatrosunu bilhassa görmek istemiş, burada verilen üç temsilde Osmanlı sarayı erkânıyla birlikte hazır bulunmuş, Türkiye'de tiyatro sanatının gördüğü terakkî ve tekâmülden mütehayyir kalmıştı.

Gedikpaşa tiyatrosunun repertuarını Molyerden, Hügodan, Dümadan terceme edilmiş klâsik eserler, tarihî dramlar, Ksaviye dö Montependen, Jül Mariden terceme edilmiş cinaî melodramlar ve telif Türk temâşa eserleri teşkil ederdi. Gedikpaşa tiyatrosunda senede ancak dört defa da ermenice piyes temsil edilirdi. 1876'dan itibaren bir Fransız mütehasşis celb edildi, şarklı piyesler de oynanmaya başlandı.

Gedikpaşa tiyatrosunda oynanan ilk telif piyes Recai zade Ekrem Beyin «Afife Anjellik» isimli dramı, ilk operet fransızcadan terceme edilmiş olan «Bel Elen» dir.

İlk Türk aktörler Gedikpaşa tiyatrosunda sahneye çıkmışlardır. Bunlardan Ahmet Necip, büyük İsmailin kardeşi Hamit bu yolda devam etmemişler, bir müddet sonra tuluat tiyatrolarına geçmişlerdir. 1876'da Gedikpaşa tiyatrosunda sahneye çıkmış olan Ahmet Felim efendi yarım asıra yakın bir zaman bu san'ata emek ve ömür verdi.

Gedikpaşa tiyatrosunun 1878 senesi kânunuevvelinin 25 inci Çarşamba günü sanatçılarından Davit Tiriyanş şerefine verilen müşamereye ait ermenice iylân varakasında şöyle bir kayıt var: Müsamerede Molyerin «Avar» piyesinin temsil edileceği yazıldıktan sonra deniliyor ki:

«Fiatlar muayyen değildir, tiyatro seyircilerinin arzusuna ve lütüflerine tâbidir. San'atkar Davit Tiriyanşın menfaatine olduğu için kabilse lütfen hanımların da duhuliye vermeleri rica olunur.»

Bu iylândan muayyen bir kimsenin menfaatine olmıyan temsillerde kadınların ücrete tâbi olmadık-

Devamı 1439 üncü sahifede

